

MÜRAFİƏ VƏKİLLƏRİNİN HEKAYƏTİ

(ŞƏHRİ-TƏBRİZDƏ)

*Təmsili-guzarişi-əcib ki, keyfiyyəti üç məclisdə
bəyan olub itmamə yetir.*

ƏFRADİ-ƏHLİ-MƏCALİS

Səkinə xanım – mərhum Hacı Qafurun bacısı, on səkkiz yaşında, qız.	Ağa Kərim – miyançı, dəllalbaşı.
Gülsəba – onun qaravaşı.	Dörd nəfər sərbaz – Bədəl və Qəhrəman və Qəffar və Nəzər adlı.
Əziz bəy – onun sevgilisi və adaxlısı.	Hacı Rəcəbəli – darugeyi-bazari-
Zeynəb – Hacı Qafurun mütə siğəsilə olan arvadı.	Təbriz, dörd nəfər əmələsi ilə – Həp o və Şeyda və Qurbanəli və Həniyə adlı.
Yeddiaylıq tifil – onun oğlu.	Hakimi-şər.
Ağa Abbas – onun qardaşı.	Haşiyənişinani-məhkəməyi-mürafə –
Zübeydə – Səkinə xanımın bibisi.	Ağa Rəhim və Ağa Cabbar və Ağa
Ağa Həsən – tacir.	Bəşir və Ağa Səttar adlı.
Ağa Mərdan – vəkili-mürafə, hal-vaçı oğlu.	Şahzadənin fərraşı – Nəsir.
Ağa Səliman – vəkili-mürafə, ələkçi oğlu.	Hakimi-şərin nökeri – Əsəd.
	Şahzadənin fərraşbaşısı.

ƏVVƏLİMCİ MƏCLİS

Əvvəlinci məclis vəqə olur Təbriz şəhərində, Bağmeşə küçəsində, Hacı Qafurun imarətində. Onun bacısı Səkinə xanım pəncərə qabağında durub, qaravaşı Gülsəbani çağırır.

Səkinə xanım. Gülsəba, Gülsəba, huy!

Gülsəba (*daxil olur*). Nə buyurursan, xanım?

Səkinə xanım. Gülsəba, heç bilirsən ki, mənəm bu bihəyə qar-daşım arvadı başıma nə iş gətiribdir?

Gülsəba. Xeyr, xanım, bilmirəm.

Səkinə xanım. Hakimi-şərə adam göndərib bildiribdir ki, qar-daşımdan qalan pulları mənə verməsin ki, mənəm ilə onun davası var;

o pul gərək ona yetişş. Gülsəba, belə iş olurmu? Vallah, mən bilmi-rəm ki, tarı yanında nə günahın sahibiyəm ki, həmişə bir səbəb düşər, mənim bəxtim bağlanar.

Gülsəba. Xanım, nə cəhət belə güman edirsən?

Səkinə xanım. Gülsəba, özün bilirsən ki, mən Əziz bəydən ötrü biixtiyaram. Biçarə iki il sərəsər mərhum qardaşıma yalvardı ki, məni ona versin; vermədi ki, əhli-zələmə oğludur. İndi ki, qardaşım ölüb, ixtiyarım düşüb öz əlimə; istirdim ki, qardaşımdan qalan pulu alıb, tədarükümü görüb arzuma çatam. Bu bihəya qardaşımın arvadı mənə müddəi çıxıb, pulun yetişməyini təxirə saldı. Gərək indi dava çəkməyə məşğul olam.

Gülsəba. Xanım, qardaşın arvadının məgər irsdə payı var?

Səkinə xanım. Xeyr, heç payı yoxdur. O, qardaşıma kəbinli arvad deyildi ki, irs apara. Övladı yoxdu ki, irsə şərik ola. Heç bilmi-rəm ki, nə səbəbə mən müddəi çıxıbdır?

Gülsəba. Xanım, inşallah bir iş bacara bilməz. Mənə bir nəzir elə dua edim, Allah tez sənin bu işinə feysəl versin, arzuna yetirsin.

Səkinə xanım. Nə nəzir edim?

Gülsəba. Nəzir elə ki, işin tamam olub pul yetişsə, mənim də toy xarcımı çəkib ərə verəsən.

Səkinə xanım. Çox yaxşı, dua elə, davamız tez qurtarsın, səni də ərə verrəm. İndi dur, get Əziz bəyi bura çağır, görüm bu işə nə bina qoyur. Hakimişər adam göndərüb mənə xəbər edibdir ki, vəkil tutub mürafiyəyə göndərim. İndi Əziz bəydən başqa mənim bir adamım yoxdur. Biz Təbrizdə qəribik, əgərçi, bir bibim var; amma arvad tay-fasının əlindən nə iş gələcək?

Gülsəba tez çölə çıxıb geri qayıdır.

Gülsəba. Əziz bəy özü gəlir.

Səkinə xanım pəncərəni salır, bu halda Əziz bəy içəri girir.

Əziz bəy (*tünd*). Səkinə xanım, axır mənim günümü bu yerə yetirdin!

Səkinə xanım (*təəccüblə*). Əziz bəy, məgər nə vaqə olubdur acıqlanmışan?

Əziz bəy. Səkinə xanım, sən bilirsən ki, mən iki ildir məktəb-dən çıxıb, sənin dərdi-əşqinə giriftar olub Təbrizdən ayaq bir yana

qoya bilməmişəm! Nə qədər ki, sənin qardaşın mənə sitəm edib məni səndən uzaq eləməyə çalışdı, o qədər mənim məhəbbətim artıb, onun cövr və cəfasına səbr edib dayanmışam; bu ümidlə ki, sənin vüsalın mənə müyəssər olacaq. İndi ki, vüslət zamanı yaxınlaşıb, arzuma çatmaq ümidilə xəyalımı xoş edib aram tutmuşam, istəyirlər ki, genə məni bədbəxt etsinlər.

Səkinə xanım. Nə danışırsan? Vazeh danış görüm mətləbin nədir? Anlamıram nə deyirsən?

Əziz bəy. Necə anlamırsan? Məgər sənin xəbərin yoxdur? Dünən Ağə Həsən tacir malikütüccarın və kəndxudanın və Molla Bağırın arvadını bibin yanına elçi göndərib, səni xastkarlıq edibdir və bibin də söz veribdir ki, səni ona versin.

Səkinə xanım. Bibim boş söyləyibdir. Kimdir onun sözüne baxan!

Əziz bəy. Xeyr, bu sözlər ilə mən sakit olmanam. Ya gərək bu saatda bibini çağırıb mənim qulağım eşidə-eşidə deyəsən ki, sən Ağə Həsənə getməyəcəksən, yainki gərək bu gün mən Ağə Həsəni öldürəm! Nə karədir bir arşın ölçən mənim adaxlıma göz tikə! Vallah bu saat gedib bu xəncər ilə onun bağırsaqlarını ayağına dolaram!

Səkinə xanım. Çox yaxşı, mən bu saatda bibimi çağırıb deyərəm ki, mən Ağə Həsənə gedən deyiləm. Bibim gələndə sən gir o biri otağa, öz qulağınla eşit. Gülsəba!

Gülsəba. Bəli!

Səkinə xanım. Gülsəba, get bibimi bura çağır! (*Gülsəba gedir*). Yaxşı, indi de görüm, biz kimi vəkil tutmaq?

Əziz bəy. Nə işdən ötrü?

Səkinə xanım. Necə nə işdən ötrü? Axır eşidibsən ki, qardaşım arvadı qardaşımdan qalan irsə müddəi çıxıb, məni mürəfiyəyə çağırır.

Əziz bəy. Bəli, eşitmişəm! İndi aqlım başımda yoxdur, bibin gəlsin getsin, sonra mən vəkil taparam.

Bu halda ayaq tappılıtsı gəlir. Əziz bəy girir o biri otağa. Səkinə xanımın bibisi Zübeydə içəri daxil olur.

Səkinə xanım. Səlam-əleyk, bibi!

Zübeydə. Əleykəssəlam, Səkinə! Nə qayıırırsan, əhvalın yaxşıdırımı?

Səkinə xanım. Yaxşı deyil, bibi! Sənə mən nə zaman izn vermişəm ki, məni Ağə Həsənə verəsən? Mənim bu saatda nə atam var, nə anam, nə qardaşım; özüm öz vəkiliməm.

Zübeydə. Utan, utan! Qız uşağına yaraşmaz ki, böyüyünün yanında belə danışa! Sənin nə vecinə? Sənə ər lazımdır, hər kəsə verirlər, ona gedərsən!

Səkinə xanım. Xeyr, danışacağam! Dəxi mən ixtiyarımı əldən verən deyiləm. Məni heç kəsə vermək olmaz.

Zübeydə. Bəs, balam, ərə getməyəcəksən?

Səkinə xanım. Yox!

Zübeydə (*təbəssüm ilə*). Çox sənin kimiləri “Yox” deyibdir, amma genə gedibdir.

Səkinə xanım. Mən zarafat eləmirəm, bibi! Vallah, mən Ağə Həsənə gedən deyiləm! Bu niyyətlərdən düş!

Zübeydə. Olmaz, əzizim, qardaşım qızı! Təbrizin mötəbər adamlarını bizə düşmən elərsən.

Səkinə xanım. Cəhənnəmə düşmən olsunlar! Ağə Həsəndən mənim zəhləm gedir!

Zübeydə. Niyə?

Səkinə xanım. Nadürüst adamdır!

Zübeydə. Nadürüst adamdır özgələrinə. Bizə görə yaxşıdır. Ticarətdə səriştəsi var, dövləti var. Pul qazanmaqda zirəkdir. Təbrizin tamam mötəbərləri ilə aşna, dost və qohumdur. Dəxi bundan artıq əri hardan tapacaqsan?

Səkinə xanım. Ağə Həsən istir məni başdan ayağadək cavar-hirə də tuta, mən ona gedən deyiləm. Get ona bildir ki, bu niyyətdən düşsün!

Zübeydə. Bu heç vaxt olan iş deyil! Sən nə karəsən ki, mənim sözümdən çıxasan? Kişi Təbrizin mütəşəxxis adamlarının arvadlarını mənim yanıma göndərmişdi. Mən uşaq deyiləm. Mənim aqlım qəbul elədi ki, ona getmək sənin məsləhətidir. Ona söz verdim. İndi istirsən ki, mənim Təbriz arvadlarının içində bir pulluq edəsən? Axır mənim də özümə görə adım, abrım var!

Səkinə xanım. Sənin adına və abrına zərər yetişməsin deyən, mən gərək ömrüm olduqca özümü qara günlü edim? Qəribə təklif edirsən mənə, bibi! Vallah, istər aləm tufana gedə, mən Ağə Həsənə gedən deyiləm! Mən deyirəm ki, sən ona bildir ki, bu niyyətdən

düşsün! Yoxsa, vallah, özüm onu çağırıb beş yüz söyüş üzünə qarşı deyərəm. Onu itdən biabır edərəm!

Zübeydə (*ikiəlli üzünü cırıb*). Bıy, zamanınız çevrilsin, ay qızlar! Üzlərinə bir tikə həya və şerm qalmayıbdır. Səkinə, mən sənin kimi qızıl-qırmızı qız görməmişəm. Bizim də axır qızlıq zamanımız var idi; həyadan baş qaldırıb böyüyümüzün üzünə baxa bilməzdik. Sizin üzünüzün susuzluğundandır ki, Təbrizdə vəba və taun əskik olmur!

Səkinə xanım. Xeyr, vəba və taun haramzadə kişilərin nadürüstlüyündəndir. O nadürüst oğlu altmış min tümən adın eşidib, onun üçün məni istəməyə talib olubdur! Yoxsa o məni sevdiyindən ki, almaq istəmir. Əgər o məni alan idi, niyə qardaşım sağlığı heç bir ağız açmadı?

Zübeydə. Qardaşın sağlığı bəlkə arvad almaq fikrində deyildi. Altmış min tümən nəqlin yaxşı yadıma saldı. Ağa Həsənə getməsən, bilirənmə ki, altmış min tümən batar?

Səkinə xanım. Niyə batar?

Zübeydə. Ondan ötrü ki, o da gedər qardaşın arvadına kömək elər. Dostları və qohumları ilə onun işinə çalışar, sənin haqqını itirərlər.

Səkinə xanım. Yaxşı imiş. Dəxi mən bilmirəm ki, bir mütə¹ necə gəlib mənə irsdə şərik olacaq. Məgər ölkədə haqq və hesab yoxdur?

Zübeydə. A balam, xalqın hiyləsindən nə baş açmaq olur? Hacı Rəhim arvadının Hacı Rəhimin dövlətində nə haqqı var idi ki, on iki min tümən pul, bir həmmam onun oğlu Ağa Rzadan alıb o arvada verdilər? Vəkili hiylə ilə bir hibənamə² dürüst edib göstərdi ki, Hacı Rəhim sağlığında arvadına on iki min tümən, bir həmmam hibə edibdir. Beş-altı nəfər də bu xüsusda şəhadət elədi. Biçarə Ağa Rzadan çıxırda-çıbırda o qədər pul aldılar, o arvada verdilər. Amma tamam Təbrizə məlum oldu ki, bu iş məhz hiylədir. Sən məgər Ağa Rzadan zorlusan ki, fəryadı heç bir yerə çatmadı? Təbrizin şeytan fikir vəkilələrinin hiyləsindən heç baş çıxarmaq olurmu?

Səkinə xanım. Mənim haqqım yerli-dibli batsa da, mən Ağa Həsənə gedən deyiləm! Get ona bildir ki, qız razı olmur!

Zübeydə. Səkinə, nə danışırısan? Mən sənin fikrini bilirəm! Sənin qərəzin budur ki, gedəsən Əziz bəyə, o əhli-zələmədən³ törəyəne, tamam ölülərimizin ruhunu özünə qarğadasan. Bizim qanımızı əhli-zələmə qanına qarışdırasan. Belə iş heç bizim ocağımızda görükdürmü? Mömin və müttəqi tacirin qızı nədir, əhli-zələməyə getdi nədir?!

Səkinə xanım. Hamı Allah bəndəsidir. Əziz bəyin dədəsi əhli-zələmə idi; Özü ki, hələ divan qulluğuna girməyibdir? Nə məlumdur ki, o da əhli-zələmə olacaq?

Zübeydə. Nə təfəvütü? Nütfəsi ki, əhli-zələmə nütfəsidir.

Səkinə xanım. Sənə nə məlumdur ki, mən Əziz bəyə gedəcəyəm? Nə ona gedirəm nə başqasına; oturacağam evimdə. Sən dur get, mənə sifarişimi Ağa Həsənə yetir!

Zübeydə. Sən qız uşağısan, aqlın başında yoxdur, öz xeyrini anlamırsan! Mən ona gedib deyən deyiləm ki, qız razı olmur. Səni vermişəm, gedəcəksən, artıq danışma! (*Durur ayağa yola düşür*).

Səkinə xanım (*suznaq*). Vay, dədəm vay, bu nə danışır!

Zübeydə qapıdan çıxır, uzaqlaşır. Əziz bəy o biri otaqdan içəri girir.

Əziz bəy. İndi gördün mənə iztirabım yerində idi. Ya yox? Mən gedirəm.

Səkinə xanım. Hara?

Əziz bəy. Gedirəm o nadürüst oğlu Ağa Həsəni cəzasına yetirməyə, dəxi məndə tab yoxdur!

Səkinə xanım. Nə söyləyirsən? Sən dayan, getmə, əlindən xəta çıxar. Mən özüm bu saatda o nadürüst oğlunu çağırıb deyəcəyəm ki, bu xəyaldan düşsün. Gülsəba! (*Gülsəba hazır olur*). Gülsəba, get Ağa Həsən tacirə xəlvət de ki, səni çox vacib işdən ötrü unas tayfasından bir şəxs çağırır. Adımı nişan vermə. (*Gülsəba gedir*). Əziz bəy, vallah, sən hələ lap uşaqsan! Bir güzgüyə bax, gör gözlərin acıqdan qan çanağına dönübüdür. Niyə belə kəmhövsəlilik edirsən? Bu nadürüst oğlu ki, mənə güc ilə alıb aparmayacaqdır!

Əziz bəy. Hamı sözün doğrudur, amma çifayda ürək aram tutmur.

Bu halda ayaq tappılıtsı gəlir. Əziz bəy girir o birisi otağa. Səkinə xanım üzün bürüyür, oturur. Gülsəba və Ağa Həsən içəri girirlər.

Ağa Həsən. Səlam-əleyk.

Səkinə xanım (*ahəstə*). Əleyküməssəlam. Ağa Həsən qardaş, bilirən ki, mən kiməm?

Ağa Həsən. Xeyr, xanım, bilmirəm.

Səkinə xanım. Ağa Həsən, mən Hacı Qafurun bacısı Səkinəyəm.

Ağa Həsən (*təəccüb ilə*). Bəli, xanım, tanıdım. Fərmayışını buyur! Mən sənə bəndənəm, qulunam!

Səkinə xanım. Xeyr, Ağa Həsən, sən mənim nə bəndəmsən, nə qulumsan! Sən axirət dünya mənim qardaşım ol. Məndən əl çək! Səni bundan ötrü çağırışam. Sözüm sənə budur.

Ağa Həsən (*heyratə düşüb*). Xanım, niyə məni bəndəliyə qəbul etmirsən? Məndən nə xəta baş veribdir?

Səkinə xanım. Heç bir xəta baş verməyibdir. Söz açıq gərək: sən məndən ötrü bibimin yanına elçi göndəribsən, o da əbəs yerə razı olub, söz veribdir. Amma, əzizim, mən deyirəm ki, sənə gedən deyiləm! Bu xəyaldan düş, bundan sonra bu sözləri ağzına alıb danışma.

Ağa Həsən. Xanım, bir səbəbini bildirəydin ki, mən niyə sizin iltifatınıza və mərhəmətinizə layiq olmuram?

Səkinə xanım. Səbəbi öz yanımdadır. Ancaq sözüm budur ki, məndən əl çək!

Ağa Həsən. Xanım, nə təqsir məndən sadir olubdur ki, məni özündən uzaq edirsən?

Səkinə xanım. Qardaş, heç bir təqsir sadir olmuyubdur. İndi mən özüm öz vəkiliməm. Mən sənə getmək istəmirəm! Mən səni sevmirəm! Könülə ki, güc yoxdur?

Ağa Həsən. Xanım, bu söz sənə çox zərər gətirər, belə buyurma!

Səkinə xanım. Bilirəm nə deyirsən, hər nə bilirsən elə, əlindən gələni əsirgəmə! Əsirgəsən, namərdсэн!

Ağa Həsən. Sonra peşman olarsan. Bir fikir elə ki, nə sözlər mənə buyurursan...

Səkinə xanım. Fikir yeri deyil. Get bildiyin elə! Eləməsən, səndən əskik adam yoxdur.

Ağa Həsən (*darılıb*). Yaxşı, sənə mən bir oyun tutum ki, tamam dastanlarda deyilsin, öləndək dadı damağından getməsin! (*Ayağa durur*).

Səkinə xanım. Get, get! Səndən qorxan səndən əskikdir! Əlindən gələni beş qaba çək!

Ağa Həsən gedir. Səkinə xanım və Əziz bəy.

Səkinə xanım. Di indi bir fikir elə, kimi vəkil edək? Bir düşməndə özümü artırdıq.

Əziz bəy. Belə düşmənlərdən yüzü olsun. Yüz qarğaya bir sapan daşı! Bu saatda gedərəm, şahzadəyə bu əhvalatı müfəssələn bildirərəm. Özü bu işə tədbir eləsin.

Səkinə xanım. Şahzadə ki, mürafiyəyə mane olmaz; genə gərək bir vəkil ola.

Əziz bəy. Şahzadə mürafiyəyə mane olmaz, amma Ağa Həsən kimi nadürüstlərin hiyləsini və zərərini dəf edə bilər. Gərək bu işi şahzadəyə bildirəm. Mənim atam onun yanında çox qulluq edibdir. Mənim xatirimi istəyir və vədə edibdir ki, mənə xidmət rücu edib vəzifə qərardad eləsin və atamın tiyul⁴ kəndləri də mənə vaxt etsin.

Səkinə xanım. Səlah budur ki, əvvəl bir vəkil tutaq, sonra bu əhvalatı şahzadəyə məlum edəsən ki, o da haqqa kömək eləsin.

Əziz bəy. Çox yaxşı. Vəkil kimi tutaq?

Bu halda Gülsəba içəri girir.

Gülsəba. Qapıda bir kişi durubdur; deyir ki, mən gərək Səkinə xanım ilə danışam. Bir kişi tayfası varmı ki, aralıqda vasitə ola, çox vacib əmr var.

Səkinə xanım. Əcəb oldu. Əziz bəy də burdadır. Get çağır gəlsin, görək nə deyir.

Gülsəba gedir.

Əziz bəy. Hər gələn məni gərək sənin yanında görə?

Səkinə xanım. Nə bilirlər ki, sən kimsən? Elə güman edərlər ki, sən mənim yaxın qohumusan.

Ağa Kərim içəri girir, Səkinə xanım çadırşəbə bürünür.

Ağa Kərim. Səlam-əleyküm!

Əziz bəy. Əleykəssəlam. Xoş gəlibsən. Buyur əyləş!

Ağa Kərim bir tərəfdə oturub Əziz bəyə mütəvəccəh olur.

Ağa Kərim. Məxdum, ismi-şərifinizi buyurun.

Əziz bəy. Mənim adım Əziz bəydir.

Ağa Kərim. Mübarək addır. Əziz bəy, mən sizinlə göftü edim, Səkinə xanım da eşitsin.

Əziz bəy. Buyur, Səkinə xanımın özü ilə də göftü edə bilərəm. Onu özgə qızlar ayağına aparma. Yeri gələndə o özü də danışmaqdan çəkinən və qısqanan deyil.

Ağa Kərim. Vallah, çox yaxşı eləyir. Əziz bəy, məlum ola ki, mənə Ağa Kərim dəllalbaş deyərlər. Mən mərhum Hacı Qafur ilə çox

dost idim. İndi bu saatda bir işdən ötrü Ağa Mərdan halvaçı oğlunun yanında idim. Birdən tacir Ağa Həsən içəri girdi, səlam verib dedii ki, Ağa Mərdan, eşitmişəm Hacı Qafurun arvadı Zeynəbin vəkilsən. Mənim bu işdə sənə çox köməyim dəyəcək. İstirəm səninlə xəlvət danışam. Mən gördüm ki, olar danışacaqlar, çölə çıxdım və bildim ki, onların tədbiri Səkinə xanımın ədavəti üçündür. Çün Hacı Qafur ilə duz-çörək yemişdim, o xatirə gəldim ki, bu işdən Səkinə xanıma xəbərdar edim.

Səkinə xanıma. Çox-çox razıyam. Ağa Kərim ki, aşnalığı unutmayub, öz dostunun bacısını belə vaxtlarda yad edirsən!

Ağa Kərim. Əlbəttə, xanıma, dostluq belə vaxtlarda lazımdır. Çünki Ağa Mərdan yerin-göyün haramzadəsidir. Mən özümə vacib bildim ki, piş əz vəqt sizi onun hiyləgarlığından xəbərdar edim. Yoxsa iş işdən keçər, sonra çarə tapılmaz.

Səkinə xanıma. Ağa Mərdan mənə nə eyləyəcək, Ağa Kərim?

Ağa Kərim. Nə eyləyəcək? Axır eşitdim ki, qardaşın arvadına vəkil olubdur, onun tərəfindən mürafəyə duracaq. Belə işlərdə o, çox mahirdir. Onunla bacarmaq çox müşküldür.

Səkinə xanıma. Mürafəyə durub nə eləyəcək? Qardaşımın övladı yoxdur ki, puluna varis ola; arvadı da ki, ona varis ola bilməz; çünki mütədir, belə işdə Ağa Mərdan və ya başqa düşmən mənə nə zərər yetirə biləcək?

Ağa Kərim. Xanıma, sizin təcrübəniz belə işlərdə azdır. Ağa Mərdan hər nə istəsə, ona yol tapar; onun müqabilində gərək qəflət eləməmək.

Səkinə xanıma. Necə edək ki, qəflət olmasın?

Ağa Kərim. Məsələn, vəkillərinizi mənə tanıdın ki, kimdir. Mən onu Ağa Mərdanın bir para hiyləsindən başa sallam. İşdə huşyar olar, qəflət eləməz.

Səkinə xanıma. Bizim hələ heç vəkilimiz məlum deyil.

Ağa Kərim. Necə məlum deyil? Bəs bu işdə vəkil tutmuyubsunuz?

Səkinə xanıma. Xeyr, bilmirik kimi vəkil tutaq. Elə özümüz də bu fikirdəyik.

Əziz bəy. Doğrudan, Ağa Kərim, heç bir adam bilirsənmi ki, bizə tanıdasan, onu bu işdə vəkil tutaq?

Ağa Kərim. Xeyr, xatirimə bir belə adam gəlmir ki, Ağa Mərdana hərif ola. Bəs mən elə bilirdim ki, sizin vəkiliniz hazırdır.

Əziz bəy. Xeyr, hazır deyil, axtarırdıq ki, bir kamil adam tapaq vəkil edək. Bir fikir elə gör xatirinə bir adam düşürmü?

Ağa Kərim. Vallah, heç bir kamil adam fikrimə gəlmir. Adam çoxdur, amma Ağa Mərdana hərif ola bilməz. Ba! Bir adam fikrimə düşdü, əgər razı ola; çünki vəkil olmaqdan neçə zamandır əl çəkibdir. Ancaq məgər Ağa Mərdana o hərif ola bilər.

Səkinə xanım. O kimdir?

Ağa Kərim. Ağa Səlman ələkçi oğlu. Əgər razı olsa, onu vəkil edin.

Səkinə xanım. Onunla kim görüşsün, danışsın?

Ağa Kərim. Başqa adam lazım deyil, xanım. Onu çağırın bura, özünüz danışın. Olur ki, sizin nəfəsinizin təsirindən razı ola. Ünas tayfasının nəfəsində başqa təsir olur.

Səkinə xanım. Bəs olmazmı onu bura göndərəsən, Ağa Kərim?

Ağa Kərim. Xeyr, xanım, ayrı adam göndər. Mən bir çüzi işdən ötrü onunla küsülüyəm.

Səkinə xanım. Bəs ona sən necə bir para zad təlim edərsən?

Ağa Kərim. Özgə vəkil olsaydı, mənim təlimim lazım idi. Amma Ağa Səlmana mənim təlimim lazım deyil. O özü şeytana papuş tikər. Mən əgərçi ondan narazıyam, amma hünərini danmaq olmaz. Təki sizin işiniz əmələ gəlsin.

Əziz bəy. Mənim özüm bu saatda gedərəm, onu çağıraram.

Səkinə xanım. Çox yaxşı, bəs get.

Əziz bəy və Ağa Kərim ayağa durub getmək istirlər.

Ağa Kərim. Xudahafız, xanım!

Səkinə xanım. Xoş gəldin, Ağa Kərim. Mən sənin bu yaxşılığını heç vaxt unutmayacağam!

Əziz bəy və Ağa Kərim gedirlər.

Səkinə xanım. Gülsəba, yerə bir döşək sal, dalısına bir püştü qoy!

Gülsəba tez döşəyi salır, püştünü qoyur. Bu halda ayaq tappılıtsı gəlir. Əziz bəy və Ağa Səlman içəri girirlər. Yuxarıda Səkinə xanım oturub, Gülsəba böyründə ayaq üstə durubdur.

Ağa Səlman. Səlam-əleyk!

Səkinə xanım. Əleykəssəlam. Ağa Səlman, xoş gəldin, səfa gətirdin, buyur əyləş!

İşarə edir, döşək üstə Ağa Səlman oturur, ondan aşağıda Əziz bəy əyləşir.

Səkinə xanım (*nazik səs ilə*). Ağa Səlman, mən Hacı Qafurun bacısıyam. Ümidim budur ki, məni qızlığa qəbul edib, mənim bu dar günümdə köməyini məndən əsirgəməyəsən.

Ağa Səlman. Xanım, buyur görüm mətləbin nədir.

Səkinə xanım. Ağa Səlman, özünü mələmdür ki, altı-yeddi ay bundan irəli Təbrizə vəba düşmək səbəbilə tamam xalq qaçıb dağılmışdı. Qardaşım Hacı Qafur bir təvəkküllü adam idi. Dedi ki, mən heç tərəfə gedən deyiləm. Amma bərai-ehtiyat tamam pulunu ki, altmış min tümən idi, sandıqlar içində aparıb şahid və sübut ilə hakimi-şərə tapşırırdı ki, əgər əhyana mən ölsəm, bu pulu sonra mənim hər kəs şəri varisim qalsa, ona rədd elə. Hakimi-şər haman məbləği götürüb, sair xalq kimi, o da şəhərdən çıxıb başqa yerə getdi. Bizim qonşularımız da tamam uzaqlaşdılar. Bizim evdə qaldı bir qardaşım, bir onun mütəsi və bir də mən. İttifaqən qardaşım naxoş oldu, bir kimsə yox idi, məgər şəhərdə difan tərəfindən bir dəstə sərbaz qoymuşdular ki, hər evi yoxlasınlar, ölənləri qəbiristanə nəql etsinlər. O gün sərbazlardan dördü bizim evə gəldi. Qardaşım onlara dedi ki, mən ölürəm, mənim bir bacımdan başqa dünyada bir varisim qalmır. Mən öləndən sonra, məni qəbiristanə nəql edin. Qardaşım allahın rəhmətinə getdi. İndi qardaşımın arvadı ki, mütədir və ona heç irs yetişməz, istiyir ki, mənim qardaşıma varis ola, mənim ilə mürafəyə dura. Ağa mərđan halvaçı oğlu ona vəkil olubdur. Təvəqqe edirəm ki, zəhmət qəbul edib bu işdə sən də mənə vəkil olasan.

Ağa Səlman. Səkinə xanım, mən vəkil olmaqdan əl çəkmişəm. Dəxi bir kimsənəyə vəkil olmuram.

Səkinə xanım. Ağa Səlman, bu iş çox tez qurtarası işdir. Az müddətdə mürafəsi tamam olur. Əgər qardaşımın dilindən şahid lazım olsa, o sərbazları şahid göstərə bilərsən. Təvəqqe edirəm ki, mənim xatirim üçün bu işi boynundan tullamayasan.

Ağa Səlman. O sərbazların adı və məkanı sizə məlumdurmu?

Səkinə xanım. Bəli, Əziz bəy kağızda onların adlarını və yerlərini yazıb sənə təslim edər.

Ağa Səlman. İndi ki təvəqqe edirsən, qəbul edərəm. Ümidim budur ki, uzun iş olmasın. Yoxsa mənə çox məəttəl olmaq mümkün deyil.

Səkinə xanım. Xeyr, inşallah bir gündə qurtaracaqdır. Ağa Səlman, həmin bu bir gün zəhmətin üçün sənə beş yüz түmən həqqül-nəfəs vədə edirəm.

Ağa Səlman. Onsuz da olar. Xanım, mən məhz sənin xatirin üçün bu işə iqdəm edirəm. Tamah ucundan deyil.

Səkinə xanım. Bilirəm, Ağa Səlman, bu məbləği mən ancaq sənin uşaqlarına cib xərci verirəm.

Ağa Səlman. Xanım, indi mənə mürəxxəs buyur, gedim sərbazları görüm. Əhvalat xəbər alım ki, mürəfiə vaxtında şəhadətlərini əda etsinlər və siz də mənim adıma vəkalətnamə yazdırıb göndərin.

Səkinə xanım. Çox yaxşı, hazır edib göndərrəm. Amma, Ağa Səlman, deyirlər ki, Ağa Mərdan çox mühil adamdır. Onun hiyləsin-dən qafil olmayasan.

Ağa Səlman. Xatircəm ol, onun hiyləsi mənə kar eləməz. Əziz bəy, o sərbazların adlarını və yerlərini, yaz, mənə göndər.

Əziz bəy. Çox yaxşı, bir saatdan sonra yetişər.

Ağa Səlman durub gedir. Əziz bəy və Səkinə xanım.

Əziz bəy. Mən də durub gedim, əhvalatı şahzadəyə bildirim.

Səkinə xanım. Otur, sərbazların adların, yerlərin kağıza yaz, Ağa Səlmana göndər, sonra get.

Əziz bəy oturur yazmağa.

Pərdə salınır

İKİNCİ MƏCLİS

İkimci məclis vaqe olur Ağa Mərdan halvaçı oğlunun evində.

Ağa Mərdan (*yalqız*). Görəsən Ağa Kərim niyə gec gəldi? Bəlkə Ağa Səlmanın vəkillik işi onu əyliyəbdir? Əgər bu iş mən deyən kimi baş tutsa, Təbrizdə mənim şöhrətim ərşi-fələkə çıxacaq! Külli pula çatdığımdan başqa, yəni vaqiən bu vəkillik bir tükənməz xəzinədir, yollarını bilənə. Əlhəmdüllah ki, mənim bu xüsusda qüsurum yoxdur.

Bu halda qapı açıldır. Ağa Kərim içəri girir.

Ağa Kərim (*bəşəşət ilə*). Səlam-əleyk! İşləri bitirdim, mustuluğumu ver!

Ağa Mərdan (*təbəssüm ilə*). Yəqin?

Ağa Kərim. Sənin canın üçün, bir növ ilə səni Hacı Qafurun arvadının yanında nəzərə verdim ki, əgər özün də orda olsaydın, öz haqqında müştəbeh olardın. Dedim ki, bu saatda hakimi-şər yanında Ağa Mərdandan mötəbər kimsənə yoxdur. Onun bir sözü iki olmaz. Dərhanədə də ancaq o mərufdur. Hətta şahzadə hüzuruna da həmişə bir para işlər üçün gediş-gəlişi var. İş bilməkdə də Əflatuni-əsrdir.⁵ Gərək o hər necə desə, onun sözündən çıxmıyasan və heç vahimə və ehtiyat etmiyəsən ki, ancaq onun tədbiri ilə sən Hacı Qafurun dövlətinə malik ola bilərsən. Yoxsa sənin bu irsə heç haqqın yoxdur. Arvad özü də və qardaşı Ağa Abbas da razı oldular. İndi bu saatda gələcəklər sənin yanına ki, hər nə desək, ona əməl etsinlər.

Ağa Mərdan. Çox yaxşı, Ağa Səlmanı da o tərəfə vəkil etdirə bildinmi?

Ağa Kərim. Bəli, bu saatda Ağa Səlman Səkinə xanımın yanındadır. Ordan qurtarıb bura gələcək.

Ağa Mərdan. Mərhəbə, Ağa Kərim, vallah sənin dilində cadu əsəri var. Xub, hələ bir de görüm Hacı Qafurun arvadı göyçəkdirmi!

Ağa Kərim. Nə eyliyəcəksən?

Ağa Mərdan. Nə eyliyəcəyəm, gəlsə allam. Mənə gəlməzmi?

Ağa Kərim. Nə bilim, gələirmi? Sənin bir az vaxtın keçibdir. Arvad cahıldır.

Ağa Mərdan. Xeyr, Ağa Kərim, sən öləsən, mənəm çəndən vaxtım keçməyibdir. Mən indi düz əlli bir yaşındayam.

Ağa Kərim. Belə bilirəm, yetmişdə də olarsan.

Ağa Mərdan. Xeyr, sənin canın üçün, bilirənmi mən havaxt anadan olmuşam? Təbrizin böyük zəlzələsindən bir il sonra.

Ağa Kərim. Sənin ki arvadın var.

Ağa Mərdan. Mən ki arvadsızlıqdan istəmirəm onu alam. Deyirəm ki, Allah qoysa əgər bu dövləti o arvadın adına Hacı Qafurun bacısının əlindən çıxarsaq, dəxi arvad niyə özgəsinə getsin? Arvadı da mən allam, dövləti də mənəm əlimdə olsun. Elə sənin səlahın da budur, özgəsindən sənə nə xeyir olacaq?

Ağa Kərim. Əlbəttə, bu surətdə göycək oldu, ya olmadı, nə təfavütü, qoy olsun ifritə, gəlsə algilən. Amma yaman deyil, aqlım kəsmir ki, səni bəyənə.

Ağa Mərdan. Yəni mən necəyəm?

Ağa Kərim. Özün bilmirsən, sir-sifətin çəndan məqbul deyil.

Ağa Mərdan. A kişi, mən sənin gözündə necə görükürəm? Qoy bir aynaya baxım. (*Bədənnüma aynaya baxır*). Ağa Kərim, sən allah, mənim haramda sən eyib görürsən? Əgər dişlərimin tökülməyin deyirsən, nüzdən tökülübdür, qocalıqdan deyil. Ovurdlarım bir az çuxura düşübdür, amma çəndan da məlum olmur, saqqal üstünü örtübdür.

Ağa Kərim. Di yaxşı, bəsdir, otur aşağı, indi arvad gələr.

Ağa Mərdan. Səbr elə, bir tirmə küləcəmi geyim, mahud cüb-bəmə bürünüm, saqqalımı darıyım. (*Başlayır dediklərini eləməyə*).

Ağa Kərim. A kişi, niyə lazımdır bu zadlar, otur aşağı.

Ağa Mərdan. Xeyr, çox lazımdır! Bizim arvadlarımız həmişə üzvlərini kişilərdən gizlərlər. Amma özləri kişilərə baxmağa biixtiyər-dilər. Məni Hacı Qafurun arvadı yaraşlıq görsə, əlbəttə, artıcaq sayar. Sözümlün artıcaq təsiri olar. Bəlkə xoşuna da gəlir.

Ağa Mərdan libasını geyib, saqqalını darayıb oturur. Bu halda qapı açılır. Hacı Qafurun arvadı Zeynəb və qardaşı Ağa Abbas içəri girirlər.

Ağa Abbas. Səlam-əleyküm!

Ağa Mərdan. Əleyküm-səlam, xoş gəldiniz, səfa gətirdiniz! Buyurun, əyləşin.

Hacı Qafurun arvadı üzün bürümüş və qardaşı otururlar.

Ağa Mərdan. Ağa Abbas, mən səninlə danışım, Zeynəb xanım da qulaq assın, yeri gələndə cavab versin. Hacı Qafur ölən indi altı aydır. Söz gərək bizim aramızda aşkar ola. Hamı bilir ki, Zeynəb xanım Hacı Qafurun daimi mənkühəsi deyil, onun dövlətindən irs hesabında hərgiz hissəsi yoxdur. Amma mən bu keyfiyyəti bilib Ağa Kərimi sizin yanınıza göndərdim və məlum elədim ki, əgər siz mənim sözümdən çıxmasanız və mənim tədbirimə əməl eləsəniz, mən belə elərəm ki, bu dövlət Zeynəb xanıma çatar. Çünki Hacı Qafurun bacısının bir köməyi və əlindən iş gələn əqrəbası yoxdur. Ancaq o qızın bir cavan namizədi var, o da mürafie işində mənə hərif ola bil-məz və siz də mənim rəyimə razı olub hakimi-şər yanına adam gön-

dərib bildiribsiniz ki, Hacı Qafur tapşırdığı pulu onun bacısına verməsin ki, onunla iddianız var. Hakimi-şər pulu saxlayıb, sizə və Hacı Qafurun bacısına bildirib ki, vəkil tutub, mürəfiyəyə əyləşib, davanızı teyy edəsiniz. İndi mən özüm sizin vəkilinizəm. Amma Zeynəb xanım gərək mənim hər sözümə, hər tədbirimə əməl etsin ki, bu iş əncam tapan.

Ağa Abbas. Əlbəttə, onsuz ki, olmaz. Buyurun görək Zeynəb xanıma təklifin nədir?

Ağa Mərdan. Əvvələn, Zeynəb xanım gərək bu saatda bir para məxaric üçün beş yüz tükən mənə pul verə ki, axırda da hesaba daxil elərik. Özü Ağa Kərimə bildiribdir ki, Hacı Qafurun öləndən sonra sandıqda min tükən var idi və bacısı da bilmirdi, onu götürübür.

Zeynəb xanım. Müzaiqə yoxdur, başqa təkliflərini bildir.

Ağa Mərdan. İkinci təklif budur ki, gərək Hacı Qafurun dövlətinin yarısına qane olasan, yəni o dövlətdən ki, altmış min tükəndir, otuz min tükən sənin olsun və qalan yarısı otuz min tükən mənim və Ağa Kərimin və başqa yoldaş və köməkçimizin olsun.

Zeynəb xanım. Vay aman, nə çox istirsən, Ağa Mərdan!

Ağa Mərdan. Hərgiz çox deyil, xanım! Bu irsə sənin heç haqqın yoxdur. Bu otuz min tükən də mən ancaq sənə bağışlayıram.

Zeynəb xanım. Necə haqqım yoxdur? Mən illər ilə zəhmət çəkib Hacı Qafurun evində oturmuşam. Tamam pul sandıqlarının haçarı mənim əlimdə olurdu. Hacı Qafurun sağlığında onun bacısının beş abbası ixtiyarı çatmazdı, amma mən hər nə qədər istəsəydim xərc edərdim. İndi necə oldu ki, mən gərək qıraqda qalam, pulları bu diləram çəngi götürə, gedə bir qızıl-qırmızı oğlana, yeyə, içə, kef edə?

Ağa Mərdan. Mürəfiədə bu sözlərə qulaq asmazlar.

Zeynəb xanım. Necə qulaq asmazlar? Mürəfiə edənin məgər insafi yoxdur? On ildən artıq bu dövlət mənim əlimdə idi. İndi gərək mən ondan binəsib olam?

Ağa Mərdan. Bəli, indi gərək ondan binəsib olasan. Sözümə qulaq as, yarısına qane ol! Yoxsa o dövlətin bir fülusuna da haqqın yoxdur. Ağa Abbas mətləbi başa düşər ki, mən dediyim söz haqdır.

Ağa Abbas. Yaxşı, razıyıq. Başqa təklifin nədir?

Ağa Mərdan. Üçümcü təklifim budur ki, Zeynəb xanım gərək məclisi-mürəfiədə hazır olub otura və hakimi-şər hüzurunda iqrar edə ki, Hacı Qafurdan bir yeddi aylıq bir oğlu var.

Zeynəb xanım. Vay, dədəm vay! Ağa Mərdan, bu çox çətin təklifdir. Mən yalandan necə deyim ki, mənim yeddi aylıq oğlum var?

Ağa Mərdan. Heç çətin deyil. Hacı Qafurun sağlığında sən hamilə idin. Öləndən bir ay irəli bir oğlan doğubsan; indi yeddi aylıqdır. Bunu deməyə nə var?

Zeynəb xanım. Ağa Mərdan, mən səni özümə ata bilirəm. Sənin heç sözümdən çıxmağı bacarmınam. Amma bu təklif çox müşküldür. Mən uşaq doğmamışam. Deməzlərmi bəs uşağın hanı?

Ağa Mərdan. Bu xüsusda qəm çəkmə! Uşaq hazırdır və sən hamilə idin, onu doğubsan. Uşağı sənin və Hacı Qafurun qucağında görənlər də var. Sən bu cəhətdən ehtiyat eləmə. Sən ancaq iqrar edər-sən, özgələri təsdiq edər.

Zeynəb xanım. Allahı sevirsən, Ağa Mərdan, bir ayrı təklif elə! Mən necə bu yalanı iqrar edim? Vallah, mənim üzümdən gəlməz ki, bu sözü deyəm.

Ağa Mərdan. Qəribə söz danışırsan! Heç bilmirəm niyə üzündən gəlmir bu sözü deyəsən? Heç bilmirəm nədən utanırsan? Xub, aləm bilir ki, doğmaq arvad tayfasının peşəsidir. Utanmaq nədir? Balıq istəyən gərək canın soyuq sudan qorumaya. Gərək bu iqrarı edəsən, başqa çarə yoxdur.

Zeynəb xanım. Bu iqrardan qərəzin nədir, Ağa Mərdan?

Ağa Mərdan. Qərəzimiz odur ki, Hacı Qafurun dövləti sənə yetişsin. Bu mətləbin öncəsinə bundan başqa əlac tapılmaz, ondan ötrü ki, sən onun varisi ola bilməzsən. Amma sənin oğlun onun şəri varisidir. Oğlan vücudunu sübuta yetirəndən sonra, tamam dövlət ona yetişər. O vaxt da mən çox asanlıqla özümü ona qəyyum edərdəm. Sonra ki, bir beş-altı ay keçər, söhbət sallıq ki, sənin uşağın vəfat etdi. O sürətdə tamam dövlət şərxən sənə müntəqil olar. Yarısını sən götürərsən və yarısını mən.

Zeynəb xanım. A başına dönüm, belə yalan işi yetirmək olarmı?

Ağa Mərdan. Yeritmək olmazdı, əgər Hacı Qafurun bacısının köməyi olsaydı. İndi onun kimsənəsi yoxdur ki, bizim qabağımızda söz danışa. Əgər Ağa Həsən tacirə getsəydi, genə bu iş çətin idi. İndi Ağa Həsən də və onun güclü əqrabası da o qıza düşmən olublar. Hamısı istir ki, bu dövlət ona çatmasın. Qız qalıb yalqız, ancaq bir cavan namizətilə ki, əlindən heç bir iş gəlməz.

Zeynəb xanım. Bəs o dediyin uşaq hardadır?
Ağa Mərdan. Bu saatda görərsən. Ağa Kərim, uşağı o biri otaqda dayədən al gətir.

Ağa Kərim gedir.

Zeynəb xanım. Uşağı dayə əmizir?
Ağa Mərdan. Xeyr, anası əmizir. Amma sənin dayəndir dəxi.

Ağa Kərim uşaq əlində qayıdır. Ağa Mərdan uşağı alır, verir Zeynəb xanıma.

Ağa Mərdan. Al, budur sənin oğlun! Görürsənmi, gözü, qaş lap Hacı Qafurun gözü, qaşdır.

Zeynəb xanım. Vallah deyəsən ki, elə oxşuyur; amma qorxuram mürafiyə vaxtında dilim tutula, deyə bilməyəm.

Ağa Mərdan. Zeynəb xanım, səbəbi odur ki, özün inanmırsan ki, bunu sən doğubsan. Əvvələn, özün gerek inanasan ki, bu sənin oğlundur. Yoxsa, əlbəttə, mürafiyə məclisində karıxarsan, dilin tutular. Vahimə eləmə, söz ver ki, belə iqrar edəsən.

Zeynəb xanım. Bəli, söz verirəm, əgər bacarsam.

Ağa Mərdan. İnşallah bacararsan. Bəs o yaxşıdır ki, baldızın tamam dövləti aparıb bir biği burma oğlana yedirə?

Zeynəb xanım. Doğru deyirsən. Səkinə xanımın vəkili yalanını çıxarmıya.

Ağa Mərdan. Xa-xa-xa!.. Gör kimdən qoxur! Ehtiyat eləmə! O, heç bir kəlmə də sənin xilafına söz danışmayacaq. Durun gedin, vəkalətnaməni yazdırın, hazır edin. Sabah gerek mürafiyə başlanıb tamam ola. Mənim də indi başqa işlərim var, yanıma adamlar gələcək və Ağa Kərimi də aparın, onunla beş yüz түmən pul göndərin.

Ağa Abbas. Pulları gətirmişik, Ağa Kərim bildirmişdi.

Ağa Mərdan. Di qoyun, gedin.

Ağa Abbas pulları kisədə Ağa Mərdanın qabağına qoyur. Bacısı ilə ayağa durub getmək istəyir. Bu halda şahzadənin fərraşı Nəsir daxil olur.

Nəsir fərraş. Səlam-əleyküm, Ağa Mərdan! Şahzadə buyurdu ki, bu axşam bir mənim hüzuruma gəlsin ki, bir vacib işim var, ona rücu edəcəyəm.

Ağa Mərdan. Ərz elə ki, baş üstə!

Fərraş gedir, sonra hakimi-şərin nökrü Əsəd daxil olur.

Əsəd (*nökəri-hakimi-şər*). Salam-əleyküm, Ağa Mərdan! Ağa buyurur ki, bu gecə Hacı Səminin evində bizim ilə qonaqlığa gedəcək-dirmi? Vacibi iş var. Gərək onunla orada danışam.

Ağa Mərdan. Ərz elə ki, gedəcəyəm.

Ağa Abbas bacısı ilə gedir, Ağa Kərim.

Ağa Kərim. Bu şahzadə fərraşı və hakimi-şər nökrü haradan tapıldılar?

Ağa Mərdan. Mən bilirdim ki, arvad mənim təklifimdən vahimə edəcək. Buların hərəsinə iki sahib-qıran verib, piş əz vaxt hazır eləmişdim ki, gəlib arvadın yanında bu sifarişləri mənə etsinlər. Arvad bilsin ki, mən şahzadə və hakimi-şər yanında müqərrəbəm. Bir az ürəkli olsun, yoxsa mürafiyə vaxtında qorxuram iqrara qadir olmaya, rüsvay olaq.

Ağa Kərim. Vallah, yaxşı fikirdir. Amma xeyr, biz mürafiyə vaxtında mülahizə elərik, əgər müyəssər ola, arvadın iqrarını şahidlərdən sonraya sallıq, o vaxt vahimə eləməz.

Ağa Mərdan. Di dur get Hacı Rəcəbəliyə de ki, şahidləri gətirsin, gəlsin. Beş yüz tümən onun özünə vədə elə. Əlli tümən nəğd, qalanı nisyə. Şahidlərin hər birisinə de otuz tümən, on beşi nəğd, on beşi nisyə ki, iş tamam olandan sonra verilər. Hacı Rəcəbəli əldə olmasa bu işi aşırmaq olmaz. Yoxsa işin üstünü açar; çox şeytandır. Ondan iş gizlətmək mümkün deyil.

Ağa Kərim. Çox yaxşı, gedim. (*Ayağa durur*).

Ağa Mərdan. Ey, sən allah, bir söz deyirəm: Hacı Qafurun arvadını görəndə öz yanından bir tövr ilə işarə elə ki, danışiq arasında mənə ata xitab etməsin; sən öləsən, ürəyinə ayrı fikir gəlməsin! Elə xoşuma gəlməz ki, arvad tayifəsi mənə xoşaməd üçün ata ləqəbi verə. Nə lazım olubdur? Adımı desin.

Ağa Kərim. Yaxşı, yaxşı, bilirəm mətləbin nədir! Xatircəm ol, dəxi sənə ata deməz.

Gedir, sonra Ağa Salman daxil olur.

Ağa Səlmən. Salam-əleyk!

Ağa Mərdan. Əleykəssəlam, necə oldu?

Ağa Səlmən. Vəkil oldum. İndi fikrin nədir?

Ağa Mərdan. İndi fikrim budur ki, şahidlər hazır edib, mürafiyə iqdam edək. De görüm, sənə nə vədə elədilər?

Ağa Səlman. Mən dedilər ki, beş yüz түmən sənə həqqül-nəfəs verrik, çünki bizim şahidlərimiz hazırdır və iş vazəhdir. Mən də razı oldum.

Ağa Mərdan. Çox yaxşı elədin. İndi görürsən ki, haqq tərəfindən çəndən xeyir yoxdur. Amma Hacı Qafurun arvadı otuz min түməndən keçir. Bu otuz min түmən sənə, mənə və Ağa Kərimə yetişəcəkdir. Şahidlərin adlarını, yerlərini öyrəndinmi?

Ağa Səlman. Öyrənmişəm. Dörd nəfər sərbazdır; Bədəl, Qəhrəman, Qəffar və Cabbar. Vərci küçəsində olurlar.

Ağa Mərdan. Gərək mən oları bura gətirib tovlayam ki, xilaf şəhadət etsinlər. Sən gərək gedib olara tapşırısan ki, sədaqət ilə öz şəhadətlərini eləsinlər. Çün sərbaz taifəsi biçizlikdən bir növ firqeyisuala⁶ daxildir. Olar haman saat soruşacaqlar ki, ağa, sonra bizə nə şəfəqqət edəcəksən? Onda sən de ki, uşaqlarım, belə işlərdə müzd istəmək yaxşı deyil. Allah rızasına gərək şəhadət edəsiniz. Qiyamət günü sizə əcri-xeyir yetişər.

Ağa Səlman. Çox yaxşı!

Ağa Mərdan. Heç bilirsənmi sərbazların adəti nə qərar üzrədir?

Ağa Səlman. Bilirəm. Olar deyəcəklər ki, biz Hacı Qafurun evinə yetişdik. İki saat vəfatından irəli. Bizə dedi ki, mən ölürəm, mənim dünyada bir kimsəm yoxdur, məgər bir bacım. Mən öləndən sonra məni dəfn edin.

Ağa Mərdan. Çox yaxşı, gərək sərbazlar bu sözü dəyişib deyələr ki, bir aylıq oğlu var idi. İndi dur get!

Ağa Səlman durub gedir.

Ağa Mərdan (*yalqız*). İnşallah iş yaxşı gəlir. İndi Ağa Kərim, şahidləri gətirən vaxtdır.

Qapı açılır. Ağa Kərim, Hacı Rəcəbəli, daruğə və yanında dörd nəfər adam daxil olurlar.

Hacı Rəcəbəli. Səlam-əleyk!

Ağa Mərdan. Əleykəssəlam, Hacı, tapdınızımı?

Hacı Rəcəbəli. Tapdınızımı?! Guya itirmişdik tapaq? Qəribə sual edirsən, Ağa Mərdan. Bəs məlum ki, mənə hələ dürüst tanımırsan.

Ağa Mərdan (*Ağa Kərimə kənarada*). Ağa Kərim, sən dur get, Ağa Səlman ilə görüş. O nişan verən sərbazları mənə yanına gətir.

(*Sonra Hacı Rəcəbəliyə mütəvəcəh olub*). Hacı, mənə nişan ver, görüm ki, bular kimdirlər?

Hacı Rəcəbəli. Bu Hepo qumarbazdır ki, dünən Ərdəbildən gəlibdir. Bu qəzvinli Şeydadır ki, gündüz sərraflıq elər, gecə əyyarlıq. Bu da Qurbanəli həmədanlıdır ki, gecə hər iş əlindən gələr, amma gündüzlər bazarda corab satar. Bu da marağalı Həniyədir ki, gündüz qoltuqfuruşluq edər, gecələr mənim yanımda olur.

Ağa Mərdan. Əlhəmdü Allah, hamısı yaxşı adamlar imiş, amma Heponun sənəti bir az töhmətlidir. Olar ki, ona gümani-bəd gedər.

Hacı Rəcəbəli. Qorxma, Hepo bir nadürüstdür ki, hər sifətə və hər dona girə bilər. İstirsən bir-iki saatdan sonra bir mütəşəxxis tacir sifətinə girib yanına gəlsin ki, sən özün də onun haqqında müş-təbeh olasan. Məgər bilmirsən ki, bu kimin nüfəsindən əmələ gəlib? Bu, dabanikəsik Heydərqulunun oğludur ki, gündüz Əhərdə görünüb, gecə iki günlük yol piyada gəlib. Təbrizdə mərhum qaim-məqamın evindən bir cəvahir mücrüsünü aparıb, genə elə o gecə Əhəre qayıdıb; Sübh çağı karvansarada dalanında yatmış imiş. Aləm tamam heyran qalmışdı onun bu əməlinə. Məhz onun bu hünərinə görə iş açılardan sonra onu öldürməyib ancaq dabanlarını kəsdilər.

Ağa Mərdan. A, dabanikəsik Heydərqulunun oğlu imiş! Çox yaxşı, amma adını dəyişərik. Bular məsəili-şəriyyətlərinə arıfdirlərmə?

Hacı Rəcəbəli. Xatircəm ol! Tamam əhli-savaddırlar. Sən öləsən, hamısı şeytana pəpüş tikərlər. Nə günə qalıblar, dördü də hər gün məsciddə camaat namazı qılır.

Ağa Mərdan. Çox yaxşı, indi bilirlərmə ki, gərək nə günə şəhadət etsinlər.

Hacı Rəcəbəli. Xeyr, gərək onu sən özün təlim edəsən.

Ağa Mərdan. Bəli, gərək desinlər ki, Hacı Qafurun vəfatından bir həftə irəli biz dördümüz də axşam çağı əhli-qəbur ziyarətinə gedirdik. Hacı Qafurun qapısından ötəndə gördük durubdur, qucağında bir qundaq. Səlam verib soruşduq ki, Hacı, bu uşaq kimindir? Dedi ki, mənimdir, üç həftədir ki, təvəllüd tapıbdır. Bundan başqa dəxi övladım yoxdur.

Hacı Rəcəbəli (*şahidlərə üzün tutub*). Ay uşaqlar, eşitdinizmi?

Həpo. Bəli, eşitdik!

Ağa Mərdan. Bu tövr deyə biləcəksinizmi?

Həniyə. Əlbəttə, nə çətin sözdür ki, demək müşkül ola!

Ağa Mərdan. Çox razıyam, oğullarım, Allah sizdən razı olsun!
Şeyda. Ağa Mərdan, belə işdən Allah məgər razı olar?

Ağa Mərdan. Niyə razı olmur, əzizim! Əgər əsl işdən xəbərdar olasan, deyərsən ki, razı olar. Biçarə Hacı Qafurun arvadı on il ev və dövlət sahibi olubdur. İndi rəvadırımı evdən, dövlətdən məhrum olsun və bu dövləti bir qızmış qız götürüb bir cövməri əhli-zələmə oğlana yedirsin? Bu səbəbə ki, onu qucacaqdır? Əhli-zələmə bizim üləmamızın qövlünə görə dərgahi-ilahidən mərduddurlar.

Şeyda. Bəli, doğru deyirsən.

Hacı Rəcəbəli. Ağa Mərdan uşaqların icrətini məlum elə.

Ağa Mərdan. Məgər Ağa Kərim eyləməyibdir? Hər birisinə otuz tümən və sənə də məlumdur nə yetişəcəkdir.

Hacı Rəcəbəli. Ağa Mərdan, uşaqların icarəsinin yarısı gərək bişəki, yetişə.

Ağa Mərdan. Əlbəttə, siz gedin; iki saatdan sonra Ağa Kərim sizə əlli tümən və uşaqların da icrətlərinin yarısını qulluğunuza gətirər.

Hacı Rəcəbəli. Çox yaxşı, xudahafiz.

Hamısı gedirlər. Sonra qapı açılır, dörd nəfər sərbaz içeri girir Ağa Kərim ilə.

Sərbazlar. Səlam-əleyküm!

Ağa Mərdan. Əleyküməssəlam. Buyurun, oğlanlarım, əyləşin! Siz xoş gəlibsiniz. Sizə zəhmət verdim, bağışlayasınız!

Sərbazlardan birisi. Xeyr ağa, sənin kimi hörmətli kimsə-nələrin qulluğuna gəlmək bizə çox fəxrdir.

Ağa Mərdan. Mərhəba, oğlum! Ədəbli adam dünyada həmişə əziz olar. Çəst yeyibsinizmi?

Sərbazlar. Xeyr, bura gəldik, hələ məcalımız olmadı.

Ağa Mərdan. Ağa Kərim, bizim nökörlərdən birisini göndər, bazardan çilovpəzdən dörd nəfər üçün dörd dümərdi boşqabda, yanınca qəndabı çilov gətirsin.

Sərbaz. Nə üçün, ağa, zəhmət çəkirsiniz?

Ağa Mərdan. Zəhmət niyə olur, əzizim. İndi çəst vaxtıdır. Rəvadırımı mənim evimdən ac gedəsiniz?

Sərbaz. Ağa, bizə qulluğunuz nədir?

Ağa Mərdan. Oğlum, bir çəndan qulluğum yoxdur. Ancaq bircə kəlmə söz sizdən soruşacağam.

Sərbaz. Buyur, ağa, ikisini soruş!

Ağa Mərdan. Mərhum Hacı Qafuru sizmi dəfn etdiniz?
Sərbaz. Bəli, ağa.

Ağa Mərdan – Mərhəba, oğlanlarım, sizin cavanmərdliyinizə! Sizin vücudunuz qənimətdir. Nəinki islamın köməyisiz, bəlkə dar gündə xalqın vecinə də ancaq siz gəlirsiniz. Vəba düşəndə bir mütənəffis Təbrizdə qalmamışdı, amma siz öz canınızdan keçib şəhəri buraxmadınız. Cənab-əqidəsi-ilahi sizə böyük əcr versin! Xub, oğlanlarım, Hacı Qafuru sağ gördünüzmü?

Sərbaz. Bəli, gördük, ağa!

Ağa Mərdan. O vaxtda onun yanında qundaqda onun bir aylıq tifil oğlunu gördünüzmü?

Sərbaz. Xeyr, ağa, görmədik.

Ağa Mərdan. Olur ki o vaxtda anasının qucağında imiş.

Sərbaz. Xeyr, ağa, Hacı Qafurdan biz soruşduq ki, oğuldan, uşaqdan nəyin var? Dedi ki, bir bacımdan başqa bir kimsəm yoxdur.

Ağa Mərdan. Bəli, olur ki, oğul bir aylıq tifil olduğu üçün onu hesaba gətirməyibdir. Amma uşaq o vaxtda anasının qucağında imiş. Sizdən başqa özgələri uşağı onun qucağında görüblər. Mən elə bildim ki, bəlkə siz də görmüş olarsınız. Eybi yoxdur, indi bu xüsusda necə şəhadət edəcəksiniz? Çünki vərəsə arasında dava bərmeyit vaqe olubdur.

Sərbaz. Biz bildiyimiz kimi şəhadət edəcəyik. Bu xüsusda Hacı Qafurun bacısının vəkili də bizdən soruşdu, bu qərar ilə cavab verdik.

Ağa Mərdan. Bəli, indi məlum oldu ki, siz niyə belə danışırsınız; çünki o haramzadanın, o bidinin ağzı sizə dəyibdir. Onun üçün siz uşağın varlığına münkir olursunuz. Yəqin ki, bu xüsusda sizin hər birinizə iyirmi tümən vədə edib yarısını də pişəki veribdir.

Sərbaz. Xeyr, ağa, o bizə bir həbbə də vədə eləməyibdir. Hətta biz ondan bir cüzi xarclıq istədik, dedi ki, şahid gərək biqərəz ola, əcrinizi allahdan istiyin.

Ağa Mərdan. Ax, məlun, gör nə mərtəbədə qayım və xəsis adamdır! Özündən başqa istəmir ki, bir kimsəyə bir həbbə xeyir yetişsin. Yaxşı, altmış min tümənin davasında nahaq işə şəhadət etdirir. Sizin kimi cavanmərd uşaqların hər birinə bir iyirmi ya otuz tümən cib xarcılığı verməklə can çəkir. Vallah, beləcə məlun olmaz. Allah bələsın versin. İşi nahaq, özü qayım və xəsis!

Sərbaz. Necə işi nahaqdır, ağa?

Ağa Mərdan. Belə nahaqdır ki, aşkara Hacı Qafurun yeddi aylıq oğlunu istir dansın, batırsın və atasından qalan dövləti istir onun bacısına yedirsin. Lakin bu işi Allah göturməz. Uşaq bu saatda halihəyatdadır. Bunu necə danmaq olar? Mən uşağın vəkiliyəm. Otuz tümən nəzr eləmişəm ki, hər kəs bu tiflin bərəsində şəhadət etsə, onun qabağına sanıyam. Sizə çox gümanım gəlirdi. Belə bilirdim ki, uşağı görübsünüz, pulları da sayıb hazır qoymuşdum. Amma çifayda, siz deyirsiniz uşaq yadınıza gəlmir; amma olur ki, görsəniz yadınıza düşər. Ağa Kərim, evdən o tifli anası Hacı Qafurun arvadından al, bir bura gətir. (*Ağa Kərim gedir, cəld o biri otaqdan yeddi aylıq qundağı gətirir*). Uşaqlarım, bir dürüst fikrinizə gətirin, olmaz ki, siz bu uşağı görməmiş olasınız! Allaha mürvətdir ki, bu yetimin atasının pulunu özgəsi yesin, bu yetim həsrət ilə qapılarda qalsın? Amma olur ki, siz tələsikdə buna mültəfit olmamış olasınız, çünki o vaxt bir belə vaxt idi ki, adam öz başını da unudurdu. Ağa Kərim, bu uşağın nəzirini taxçadan al, bura gətir. (*Ağa Kərim tez taxçadan dörd kağıza bükülmüş pulları gətirir. Ağa Mərdanın qabağına qoyur*). Mənim əzizlərim, Allah-taalanın əcrindən başqa ki, bişəki sizə yetişəcək idi, bu yetim bu kağızların hər birisinin içində sizə otuz tümən nəzr edibdir. Bu, o məlun Ağa Səlman kimi deyil ki, həmi nahaq iş təklif edə və həmi xissətdən hes bir zad vermiyə.

Sərbazlardan birisi yoldaşlarından birisinə üzün çevirib.

Bə d ə l. Qəhrəman, mənim belə yadıma gəlir ki, biz Hacı Qafurun yanında olduğumuz saatda bir uşaq səsi gəldi.

Q ə h r ə m a n. İndi mənim də fikrimə düşür ki, bucaqda bir arvad oturmuşdu, qucağında bir qundaq var idi.

Q ə f f a r (*sərbazlardan üçüncüsü*). A kişi, deyəsən mənim də xatirimə gəlir ki, Hacı Qafur dedi ki, o mənim arvadımdır, o uşaq da mənimdir. Bir aydır anadan olubdur.

N ə z ə r (*sərbazlardan dördüncüsü*). A kişi, necə bu iş bizim yadırmızdan çıxıbdır. Doğrudan, o vaxt adam öz başını da unudarmış. Ay uşaqlar, Hacı Qafur bizə demədimi ki, mənim evimdən, öz arvadımdan və bu tifil uşağımdan muğayat olun? Şəhər xalqı yığılanadək oğru və əyri bulara əziyyət verməsin?

Ə v v ə l i n c i s ə r b a z B ə d ə l və o biriləri bir yerdə. Bəli, arvadını və oğul-uşağını doğrudan bizə tapşırıd.

Ağa Mərdan. Allah sizdən razı olsun, oğlanlarım! Mənim də gümanım bu idi ki, bu iş sizin laməhala xatirinizdə olacaqdır. Alın bu yetimin nəzirini özünüzə xareliq edin! İnşallah mürafəə tamam olandan sonra genə sizin hər birinizə on tümən yetişəcəkdir! Doğruluq heç vaxt da itməz. Oğullarım! Belə ki, mənə söylədiniz, məhkəməyi-mürafəəyə dəxi bu qərar ilə şəhadət edin. Pulları götürün.

Sərbazlardan birisi. Ağa, axır biz Ağa Səlmana söz vermişik ki, onun tərəfinə şəhadət edək. İndi ona deyəkmi ki, biz ona şəhadət ola bilmənik?

Ağa Mərdan. Xeyr, heç ona demək lazım deyil! O elə bilsin ki, siz ona şahidsiniz. Sizi aparsın məhkəməyə, orada necə ki, indi söylədiniz, bu qərar ilə şəhadət edin. Ağa Səlmanın sizdə bir haqqı yox, bir tələbi yox. Desə ki, niyə belə şəhadət edirsiniz, deyin ki, biz belə bilirik. Götürün pulları! Çilov gəlibdir gedin o biri otağa, çaştınızı yeyin, gedin. Amma sizdən bircə təvəqqəm var; gərək mən sizi bura çağırduğımı bir kimsənə bilməyə. Bu sirri saxlamaq üçün məhz rizaənlillah mən sizin hər birinizə özümdən bir Buxara börkü vədə edirəm.

Sərbazlar. Ağa, bu xüsusda xatircəm ol!

Pulları götürürlər.

Ağa Mərdan. Ağa Kərim, uşaqları o biri otağa apar, çilov yesinlər, yola sal, getsinlər!

Ağa Kərim sərbazları götürüb o biri otağa aparır.

Ağa Mərdan (*yalqız*). Hələ buratan yaxşı gəlir. İndi durum gedim, məhkəmədə olan haşiyənişinləri püxtə və amadə edim ki, sabah mürafəə vaxtında bəqədri-lüzum quyruq bulasınlar. (*Durub gedir*).

Pərdə salınır

ÜÇÜMCÜ MƏCLİS

Üçümcü məclis vaqə olur məhkəməyi-mürəfiədə. Sədrdə əyləşibdir hakimi-şər, onun sağ tərəfində Ağa Rəhim və Ağa Cabbar, sol tərəfində Ağa Bəşir və Ağa Səttar ki, daima məhkəməyi-mürəfiədə haşiyənişindirlər və başqa səmtdə oturubdur Ağa Mərdan – Hacı Qafurun arvadının vəkili.

Ağa Bəşir (*hakimi-şərə rücu edib*). Ağa, maşallah sizin zəhni-nizə və fərasətinizə! Bilirsinizmi ki, dünən şikayətə gələn arvadın əməli nə imiş? O özü ərinin cibindən üç tümən çıxarıb sonra ərini döyüb, yalandan üzünü qanadıb, başının tükün yolub, ərindən şikayətə gəlmiş imiş.

Hakimi-şər. Mən demədimmi ki, bu zəifə mənim nəzərimə böhtançı gəlir? Bunun şikayətini dürüst təhqiq etmək gərək?

Ağa Bəşir. Axır mən də ərz edirəm ki, maşallah sizin fərasətinizə! Vallah, sizin nəzəriniz kimyadır. Əhli-məclisdən heç kim o zəifənin haqqında gümani-bəd aparmadı. Amma siz bir dəfə nəzər salmaqla buyurdunuz ki, mən o zəifənin əməlində şübhəliyəm. Vaqiən, elə belə imiş.

Hakimi-şər. Mükərrər, mən belə işlərdə müvafiqi-vaqə hökm etmişəm.

Ağa Bəşir. Doğru demişlər ki, “ərbabüddüvəli mülhəmunə”,⁷ bu növ bəsirət əgər ilham deyil, bəs nədir?

Ağa Rəhim. Ağa Bəşir nə çox təəccüb edirsən? Cənabi-əqdəsi-ilahinin ki, bir bəndəsinə lütfi-xassı ola, onu fəzilətdə bərgü-zidə və sərəmədi-əhli-zəmanə edər. Ağaya, cənabi-əqdəsi-ilahinin lütfi-xassı var iş bilməkdə. Sən adın ilham qoy, mən deyirəm: bu Allahın lütfi-xassıdır.

Ağa Cabbar. Bəli, ixtiyarın var, hər birisini demək caizdir. Belədirmi, Ağa Mərdan?

Ağa Mərdan. Əlbəttə, əlbəttə!

Ağa Rəhim. Ağa Mərdan, Hacı Qafurun uşağı necədir?

Ağa Mərdan. Allaha şükür, indi hər adamı tanıyır, çağıranda gəlir.

Ağa Cabbar. Gərək indi onun yeddi ayı tamam olmuş ola?

Ağa Mərdan. Bəli.

Hakimi-şər. Necə, Hacı Qafurdan uşaq qalıbdır? Bəs mən eşitmişəm ki, onun heç övladı qalmayıbdır?

Ağa Bəşir. Xeyr, ağa, sizə yalan ərz edibdirlər. Bir balaca tifil qalıbdır, ay parçası kimi! Dünən biz namazdan qayıdanda qapı ağzında Ağa Mərdanın qucağında gördük; guya ki, Hacı Qafur ilə bir almadır ikiyə bölünübdür.

Ağa Səttar. Ağa, Hacı Qafurun gözü, qaşı ki sizin xatirinizdədir. Hakimi-şər. Bəli, Hacı Qafur ki, çoxdan ölmüübüdür.

Ağa Səttar. Bu uşağın da göz-qaşını müayinə edəsən, Hacı Qafurun göz-qaşısıdır.

Hakimi-şər. Mən belə bilmirdim. Xub, Ağa Mərdan, çünki Hacı Qafurdan oğlan qalıbdır, dəxi nə murafio lazımdır? Aşkardır ki, Hacı Qafurun malı gərək ona yetişə, başqa əqrəbasına bu surətdə yol yoxdur.

Ağa Mərdan (*qayət fürutənliliklə*). Ağa, keyfiyyəti əgər mən qulluğunuza ərz eləsəm, qərəz görünər. Ağa Bəşir ərz eləsin ki, bu necə işdir.

Ağa Bəşir. Ağa, keyfiyyəti mən qulluğunuza ərz edim. Hacı Qafurun bir bacısı qalib Səkinə xanım adlı və əhli-zələmədən bir cahıl oğlan sevibdir. Əziz bəy adlı ki, ondan ötrü biixtiyardır. İstir ona getsin. Oğlan yaxır durmur ki, malsız, pulsuz səni mən nə eyləyəcəyəm. İndi qız çalışır ki, bəlkə Hacı Qafurun malına varis ola, bu səbəbə oğlan onu ala. Bibisi istədi ki, onu Ağa həsən tacirə verə ki, mütəşəxxis və dövlətli adamdır, getmədi. İndi özünə vəkil tutub və şahid hazır edib ki, guya Hacı Qafurdan övlad qalmayıbdır və gərək ondan qalan altmış min tümən mənə yetişə. Arvad taifəsi naqisül-əql belə xəyal edir ki, bu hiylə və tədbir ilə Hacı Qafurun dövlətinə sahib ola bilər. Amma xeyr, bica fikrdir, nahaq yerə özünü zəhmətə salır.

Hakimi-şər. Xub, bu iş çox çəlpəşik və uzun çəkəsi iş deyil. İki saatın içində bu işi qət eləmək olar. Hər iki tərəfdən iddiaları xüsusunda şahid və isbat lazımdır.

Ağa Mərdan. Bəli, ağa, bu saatda şahidlər hazır olar.

Ağa Səttar (*Hakimi-Şərə*). Ağa, dünən ki qulluğunuza iki yetim uşaq gətirdilər ki, bisahibdirlər, buyurdunuz ki, bir dindar allah bəndəsi taparıq, buları tapşırıq. Mən belə səlah görürəm ki, oları Ağa Mərdana tapşırırsınız. Öz övladı kimi mütəvəccəh olar; çünki həmişə həsənata talib adamdır.

Hakimi-şər. Çox yaxşı, Ağa Mərdan qəbul edirsinizmi?

Ağa Mərdan. Baş ilə, can ilə, ağa! Övladım kimi mütəvəccəh olaram!

Hakimi-şər. Pərvərdigari-aləm sənə əcri-xeyir versin!

Bu halda qapı açılır, içəri girir Ağa Səlman, yanında dörd nəfər sərbaz və Əziz bəy və olardan sonra daxil olur Ağa Abbas, Hacı Qafur arvadı Zeynəb xanım və dörd nəfər şahid. Zeynəb xanım bir tərəfdə çadırşəbə bürünüb oturur. Ağa Səlman, Əziz bəy, Ağa Abbas da bir tərəfdə dururlar.

Hakimi-şər. Ağa Səlman, deyirlər Hacı Qafurun övladı qalıbdır. Sənin bu sözü xilafına isbatın varmı?

Ağa Səlman. Ağa, mənim, şahidlərim var ki, Hacı Qafur öləndə iqrar edib ki, mənim bacım Səkinə xanımdan başqa bir varisim yoxdur,

Hakimi-şər. Şahidlər ədayi-şəhadət etsinlər.

Ağa Səlman (*sərbazlara mütəvəccəh olub*). Şəhadətinizi edin!

Sərbazi-əvvəl. Ağa, mən yoldaşlarım ilə Hacı Qafur öləndən bir gün irəli onu yoluxmağa gəldik və soruşduq ki, oğlundan uşaqdan nəyin var? Dedi ki, bir bacım Səkinə xanımdan başqa bir kəsim dünyada yoxdur.

Hakimi-şər. De ki, əşhədü-billah belə eşitdim!

Sərbaz. Əşhədü-billah belə eşitdim.

Ağa Mərdanın rəngi qaçır və təəccüb edir. Habelə Ağa Səlmanın.

Hakimi-şər (*o biri sərbazlara mütəvəccəh olur*). Siz necə eşitdiniz bir-bir deyin!

İkinci sərbaz. Əşhədü-billah, mən də belə eşitdim.

Üçüncü sərbaz. Əşhədü-billah, mən də belə eşitdim.

Dördümcü sərbaz. Əşhədü-billah, mən də belə eşitdim.

Ağa Mərdan (*kəməli-diltəngliklə*). Bəs o vaxta onun arvadının qucağında balaca uşaq görmədiniz?

Əvvəlimgi sərbaz. Xeyr, balaca uşaq özgə yerdə görmüşük. İstirsən onu da deyək.

Ağa Mərdan. Yaxşı sakit olun (*hakimi-şərə mütəvəccəh olub*). Ağa, mənim şahidlərim var ki, bu sərbazlar deyən gündə Hacı Qafurun qucağında bir aylıq oğlunu görüblər və soruşublar ki, bu kimdir? Deyibdir ki, mənim oğlumdur. Şahidlər budur, hazırda durublar. (*İşarə edir öz şahidlərinə*). Hər birisi sahibi-savad, mütəbər və dindar adamdır.

Ağa Səttar (*təvəccəhi-tamam ilə*). Ağa Mərdan, zahirən bu cavan Hacı Şərifin oğludur?

Ağa Mərdan. Bəli.

Ağa Səttar. Bəli, elə kişidən şəksiz saleh övlad qalacaqdır. Hacı Şərif çox saleh kimsənə idi.

Hakimi-şər (*şahidlərə üzün tutub*). Bildiyinizi deyin!

Əvvəlimci şahid Həpo. Bildiyimizi deyək ?

Hakimi-şər. Bəli.

Həpo. Ağa, dünən Ağa Mərdan məni yoldaşlarım ilə evinə çağırıb hər birimizə on beş tümən pul verdi ki, bu gün gəlib sizin hüzurunuzda deyək ki, vəba vaxtı biz Hacı Qafurun qucağında bir aylıq oğlunu görmüşük. Qumarbaz baba idim. Aldım, apardım; çünki nahaq işdən ötrü verilmişdi, bərəkəti də olmadı. Bu gecə on beş tümənin hamısını bir yerdən uduzdu. Bir yaman hərifə rast gəlmişdim ki, Leylac⁸ onun əlinə su tökməyə yaramaz idi. Bundan başqa mən bir zad bilmirəm Ağa, nə Hacı Qafuru görmüşəm və nə onu tanıram.

Ağa Mərdanın lap boğazı quruyur.

Hakimi-şər (*o biri şahidlərə üz tutub*). Siz nə deyirsiniz?

O biri şahidlər (*bir yerdə*). Bəli, biz də elə bunu deyirik, necə ki, yoldaşımız təqdir edir.

Hakimi-şər (*haşiyənişinlərə*). Siz məni inandırdınız ki, Ağa Mərdan dindar adamdır. Bu dəlalət edir sizin nadürüslüyünüzə.

Ağa Bəşir. Xeyr, ağa, dəlalət edir bizim saf və sadıqlığımızı ki, ona inanıb təqdiratına görə onu dindar hesab edirdik.

Ağa Rəhim (*yoldaşı Ağa Səttara ahəstə*). Yalançının evinə od düşsün! Nadürüst Ağa Bəşir gör nə səbəb tapdı üzrxahlığa! Ağa da güman edəcək ki, biz vaqien saf və sadıq imişik.

Bu halda şahzadənin fərraşbaşısı içəri daxil olur.

Fərraşbaşısı (*hakimi-şərə*). Ağa, şahzadə soruşur ki, Hacı Qafurun bacısının varisliyi sizin yanınızda sabit oldumu?

Hakimi-şər. Bəli, sabitdir. Amma şahzadə bilirmi nə günə bu sübut hasil oldu?

Fərraşbaşısı. Bəli, Hacı Rəcəbəli, Ağa Mərdan və Ağa Səlmənin niyyətini duyub şahzadəyə bildirmişdi və şahzadə onların əməllərinin bütlanına lazımevi-tədbir görsətdi. İndi bu iki nəfərin təqsiri sübuta yetişibdir və mənə fərmayış olunubdur ki, onları bu saatda şahzadə hüzuruna aparam.

Hakimi-şər. Ağa Səlman da bu işdə hiylə edirmiş?
Fərraşbaşı. Bəli, batində o da Ağa Mərdanın şeriki imiş.

Ağa Mərdanı və Ağa Səlmanı götürüb gedir.

Hakimi-şər. Əziz bəy, Hacı Qafurun bacısının adamı indi sənsən. Onu xəbərdar elə ki, iki saatdan sonra Hacı Qafurdan qalan məbləği mən özüm gətirib neçə nəfər şahidi-mötəbərini hüüzürunda ona təslim edərəm.

Əziz bəy. Bəli, baş üstə, ağa, mürəxxəs olum. (*Məclisdən çıxır*).

Ağa Bəşir. Bah, balan ölsün kişi! Belə də yalan odurdu ki, bu qayırmışdı? Pərvərdigara, dünyada necə bidin adamlar yaradıbsan! Kişi yalandan elə istirmiş Hacı Qafura oğul sabit edə. A kişi, belə də cürət olarmı? Ağa Cabbar, sən mən axmağa de ki, bu mərtəbədə saf və sadiqlik olarmı ki, elə hər zada inanırsan?

Ağa Cabbar (*üzün kənara tutub*). Yalançının evi yıxılsın! Sən saf və sadiqsən! (*Qaim sövt ilə*). A kişi, durun gedək, ağaya çox zəhmət oldu. Dəxi çox danışmaq nə fayda verər?

Əvvəl hakimi-şər mütəfəkkir ayağa durub gedir. Sonra hamı ayağa durub gedirlər. Məclis tamam olur.

Pərdə salınır

Tamam olur